

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Кафедра української мови

**Методичні рекомендації
до практичних занять і самостійної роботи з курсу
«Етнолінгвістика»**

Мелітополь – 2019

УДК 811.161.2'282.2

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з курсу «Етнолінгвістика» / уклад. О. Г. Хомчак. – Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. – 13 с.

Рецензенти:

Максимець О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету

Дубяга С.Н. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

У методичних рекомендаціях висвітлено тематику та зміст практичних занять студентів-філологів із дисципліни відповідно до навчального плану, а також перелік питань та навчальної літератури для самопідготовки з кожної теми. Методичні рекомендації входять до комплексу методичного забезпечення курсу й призначені для студентів магістратури спеціальностей: «035.01 Філологія. Українська мова і література», «014.01 Середня освіта (Українська мова і література)».

Рекомендовано до друку засіданням кафедри української мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (*Протокол № 9 від 23.01.2019 р.*)

ВСТУП

У кінці ХХ століття у мовознавстві сформувалася антропологічна парадигма, яка зосереджує увагу вчених на тому, що в мові сфокусовані і соціальний досвід народного буття, і пам'ять народу, і духовна самобутність етносу, внаслідок чого сформувався новий напрям – етнолінгвістичного підходу до вивчення мови. У його основі й лежить положення про те, що кожна мова членує реальну дійсність, яка відбивається у свідомості мовця специфічним для нього чином. Картина світу будь-якої мови є багатогранною і включає різні форми існування мови народу.

Мета курсу – ознайомити студентів із новим напрямом сучасного мовознавства – етнолінгвістикою, яка вивчає мовні явища крізь призму духовної і матеріальної культури народу, його ментальності. З'ясувати типи мовних і культурних зв'язків, їх чітку детермінацію. Акцентувати увагу на специфіці діалектної етнолінгвістики, на ареальних особливостях вивчення мови і культури.

Основні завдання вивчення дисципліни полягають у тому, що в результаті навчання студенти повинні освоїти ряд теоретичних понять та категорій цієї комплексної мовознавчої дисципліни, ознайомитися із основними школами і напрямками слов'янської та української етнолінгвістики.

Зміст курсу складається з таких питань: історія становлення та розвиток вітчизняної етнолінгвістики; основні джерела та методи етнолінгвістичних досліджень; етнолінгвістичний аспект досліджень явищ традиційної духовної культури; культурний та лінгвістичний текст: їх спільність та відмінність; бінарні опозиції в етнолінгвістичних дослідженнях; номінація та семантична мотивація назв, пов'язаних з традиційною культурою українських субетносів; етносимвольний аспект явищ традиційної народної духовної культури.

Практичне заняття № 1.

Тема: Історія становлення етнолінгвістики

План

1. Східнослов'янська та загальна етнолінгвістика.
2. Роль І. Срезневського в розвитку етнолінгвістики.
3. Етнолінгвістична школа Є. Бартмінського.
4. Етнолінгвістичні студії Ореста Ткаченко.

Література

1. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
2. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.
3. Ткаченко О.Б. Українська мова і українська культура» / Українська мова. – 2003. № 2.
4. Етнолінгвістична школа Є. Бартмінського. – Режим доступу: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/11710>

Практичне заняття № 2.

Тема: Етнічно марковані одиниці мови

План

1. Етнос, етнічність, етнічна група.
2. Етнографізми. Екзотизми. Етноніми. Діалектизми.
3. Конотонім. Етноконотонім.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 3.

Тема: Ономастикон як етнолінгвістична наукова система

План

1. Мовознавчі наукові галузі, що дотичні до етнолінгвістики.
2. Спільні риси етнолінгвістики, етимології, ономастики, етнології, історії.
3. Групи власних назв, що вивчаються в етнології та ономастиці.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 4.

Тема: Формування національної мови

План

1. Мова в житті нації.
2. Історичні умови формування національної мови.
3. Національна специфіка мовної картини світу.
4. Мова і ментальність.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 5.

Тема: Символіка етногенезу сучасної української мови

План

1. Символічне значення слів.
2. Поняття символу в етнічному контексті.
3. Символіка вірувань, сновидінь, традицій українців в етнолінгвістичному контексті.
4. Рослинна символіка українців.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології/ Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 6.

Тема: Етнічна специфіка української мовленнєвої поведінки

План

1. Поняття про мовленнєвий етикет.
2. Українські канонізовані формули вітання, прощання, пошанування.
3. Благодатна, лікувальна сила слова.
4. Аспекти мовного коду у міжкультурній комунікації.
5. Національно-культурна специфіка спілкування. Невербальні особливості комунікації.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 7.

Тема: Зв'язок етнолінгвістики з історичною лексикологією

План

1. Українська мовна картина світу в її зіставленні зі слов'янськими мовами.
2. Етнолінгвістичний аспект української етимології.
3. Ганна Сагач, Петро Кононенко та ін. про етнічну самосвідомість людини.
4. Пантеон та пандемоніум східних слов'ян.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 8.

Тема: Етнолінгвістичні дослідження духовної культури народу

План

1. Етнолінгвістичний підтекст терміна «ментальність».
2. Концепція зв'язку мови й ментальності В. фон Гумбольдта.
3. Поняття лінгвонімів.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 211-216.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 9.

Тема: Етнолінгвістичні джерела фразеологічної системи української мови

План

1. Етнолінгвістична суть фразеологізмів української мови.
2. Фразеологічна синонімія як засіб націєтворення.
3. Етимологія фразеологізмів української мови.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 10.

Тема: Етноконцепти української мовної картини світу

План

1. Поняття національної мовної картини світу.
2. Ключові етноконцепти української МКС.
3. Класифікація національно-специфічних концептів.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 11.

Тема: Етнолексика номінативного поля «Обрядові пісні»

План

1. Історичний шар етнолексем.
2. Етимологічний шар етнолексем.
3. Міфологеми Колядка, Щедрівка, Христосанка.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 12.

Тема: Етнолексика документів Архиву Коша Нової Запорозької Січі

План

1. Джерела відомостей про господарську діяльність на Запорозькій Січі.
2. Лексико-семантичні групи козацької етнолексики.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Практичне заняття № 13.

Тема: Етносимвол «Тарас Шевченко» в лінгвістичній системі української мови.

План

1. Символізація імені в народному світосприйманні.
2. Народні архетипи Шевченкової поезії.
3. Роль Т. Шевченка в розвитку української мови.

Література

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.

2. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.

3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

Література Основна

1. Потапенко О. І., Товкайло Т. І. Етнолінгвістика /Лінгвістика та лінгводидактика: кредитно-модульні курси магістратури: навч. посібн.для студ. ВНЗ 3-4 рівня акредит. зі спец. «Укр. мова і літ-ра» за заг. ред. проф. О.І. Потапенко. К. : Міленіум, 2012. – С. 147-256.

2. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.

3. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси]. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.

4. Слухай Н.В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології. – К.: Київський університет, 2005. – 167 с.

Допоміжна

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.

2. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : [монографія]. – К. : Інститут укр.мови НАН України, 2009. – 352 с.

3. Пінчук О. Нариси з етно- та соціолінгвістики.– К. : Просвіта, 2005. – 152 с.

4. Савченко Л.В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови : етимологічний та етнолінгвістичний аспекти : [монографія]. – Сімферополь : Доля, 2013. – 600 с.

5. Бартминьский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике. – М. : Индрик, 2005. – 528 с.

6. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія : [навч. посіб. для студ. факту української філології] / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – 349 с.

7. Конобродська В. Українська етнолінгвістика : на шляху пошуку // Етнолінгвістичні студії : зб. наук. праць / За ред. П. Ю. Гриценка. – Т. 1. – Житомир, 2007. – С. 7–19.

8. Кононенко В. І. Символи української мови. – Івано-Франківськ, 1999. – 270 с.

9. Українська лінгвокультурологія : [навч. посіб. для ВНЗ]. – К. : Вищ. школа, 2008. – 327 с.

10. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbs'яльному просторі (від універсального до національного) : [монографія]. – Л. : ДП «Вид. дім «Укрпол», 2010. – 472 с.